

ПАТРІОТИЗМ У СТАНОВЛЕННІ ТА РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ ЮНАКА: ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ

У статті зроблено спробу показати, як почуття патріотизму впливають на становлення та розвиток особистості юнаків. З'ясовано, що внутрішній механізм функціонування патріотизму можна охарактеризувати як використання сукупності кроків, таких як: оцінка дій сьогодення; визначення прийнятності чи неприйнятності патріотизму для себе; формування лінії власної життєдіяльності.

Доведено, що патріотизм у юнаків може мати реалістичну і псевдореалістичну форму вираження. Псевдореалістична форма вираження патріотизму властива ригідним юнакам із заниженим та завищеним рівнем самооцінки й нечітким уявленням про власне майбутнє.

Ключові слова: *екологічна культура, екологічна свідомість, екологічна діяльність.*

Постановка проблеми дослідження. Останніми роками увага українського суспільства дедалі більше концентрується на проблемі формування світоглядних, цивільно-патріотичних якостей підростаючого покоління. У вітчизняній суспільній свідомості формуються і зміцнюються установки на науково-концептуальне обґрунтування патріотичного виховання дітей, молоді та дорослих громадян України, що позиціонується як найважливіша умова підвищення його ефективності.

Поряд із вище сказаним, важливість проведення експериментального дослідження специфічних особливостей патріотизму у становленні та розвитку особистості юнака зумовлюється активними процесам побудови громадянського суспільства, що відбувається під впливом подій на Майдані та воєнних дій, які відбуваються на Сході нашої країни.

Мета статті: проведення експериментального дослідження специфічних особливостей патріотизму у становленні та розвитку особистості юнака.

Об'єкт статті: становлення та розвиток особистості юнака.

Предмет статті: специфічні особливості патріотизму у становленні та розвитку особистості юнака.

Гіпотези:

- почуття патріотизму в юнаків може мати реалістичну і псевдореалістичну форму вираження;

- псевдореалістична форма вираження патріотизму властива ригідним юнакам із заниженим та завищеним рівнем самооцінки й нечітким уявленням про власне майбутнє.

Для реалізації мети статті нами поставлено наступні **завдання**:

1. Проведення експериментального дослідження специфічних особливостей прояву патріотизму;

2. Аналіз впливу патріотизму на становленні та розвиток особистості юнака;

3. Узагальнення результатів теоретико-прикладного дослідження та написання висновків.

Істинний патріотизм за своєю сутністю гуманістичний і включає в себе повагу до інших народів і країн, їх національних звичаїв, традицій і нерозривно пов'язаний з культурою міжнаціональних відносин. У цьому сенсі патріотизм і культура міжнаціональних відносин найтіснішим чином пов'язані між собою, виступають в органічній єдності і визначають моральну значущість особистості. Патріотизм є могутнім джерелом прогресу для кожної людини, колективу, країни, цивілізації в цілому.

Патріотична свідомість – частина суспільної свідомості, що являє собою «виримку» з усіх інших його частин, що стосуються розвитку та захисту Вітчизни, і змінюється залежно від суспільно-економічної формації. Отже, патріотична свідомість «присутня» у всіх формах суспільної свідомості: політичній, етичній, естетичній, економічній, історичній, екологічній, релігійній, атеїстичній та ін. Патріотизм володіє відносною самостійністю, тобто здатний випереджати суспільне буття чи відставати від нього. Патріотична свідомість може виражатися на буденному і теоретичному рівнях, що особливо важливо враховувати в процесі її формування у юнаків.

Патріотизм виражає суб'єктивну значущість ідентифікації особистістю себе з певною країною, народом, культурою, природою на основі походження і схожості; включає емоційно забарвлені уявлення (образи політичних, етнокультурних, пейзажних явищ і предметів, власних дій щодо Батьківщини); проявляється у переживаннях, які орієнтують суб'єкта на дії, що приносять благо й захищають Батьківщину; виступає регулятором конкретних дій у життєдіяльності особистості.

На основі аналізу матеріалів «Українського тижня» за серпень – жовтень 2008 року виокремлюємо такі види патріотизму: територіальний – почуття любові до місця проживання. Цей вид патріотизму, у свою чергу, поділяється на два підвиди: а) державний; б) регіональний. Але трапляються випадки, коли ці види можуть поєднуватися. Так, наприклад, коли відбувається будівництво автомагістралі, то тут одночасно виявляється державний і регіональний патріотизм: це корисно як для держави, так і для регіону.

Якщо заглибитися в корені формування патріотизму, то він починається з природної несвідомої прихильності людини до рідної оселі і краю. Почуття любові до рідної домівки, до рідних і близьких, до однокласників і найближчого дорослого оточення завжди глибоко індивідуальне і є джерелом формування у людини патріотичних відчуттів і поглядів у більш зрілому віці.

На основі цього можна виділити ще один вид патріотизму: сімейний або клановий – почуття патріотизму до своєї сім'ї або роду. Також існує націонал-патріотизм, що означає відстоювання інтересів окремої нації та боротьбу за інтереси держави.

Для проведення дослідження нами було включено 126 досліджуваних юнацького віку, відібраних виключно за віковим критерієм з метою перевірки поставленої нами гіпотези.

Відповідно до поетапної логіки експериментального дослідження нами використано наступні методики і методи роботи.

На першому етапі нами було виявлено якісні та кількісні показники патріотизму шляхом використання методу вільних описів й аналізування засобами контент-аналізу.

Другий етап передбачав виявлення ригідності й інших індивідуально-типологічних особливостей особистості шляхом використання Індивідуально-типологічного опитувальника (ІТО).

Третій етап було направлено на зіставлення результатів дослідження попередніх етапів із гіпотезою статті.

Метод вільних описів. Указаний метод передбачає спонтанне написання учасниками дослідження вербального тексту, що має рефлексивний характер, у відповідь на пропоновану їм інструкцію.

Опис – звіт людини перед собою у виконаних діях, вчинках, діяннях, усвідомлення нею за допомогою аналізу власних почуттів, переживань, потягів їх змісту і значення для себе і свого оточення як в даний момент, так і в інші моменти часу: минуле і майбутнє. Опис зазвичай включає моральну оцінку власних дій і спирається на самоспостереження.

Метод вільного самоопису дає обширний якісний матеріал про особистісні особливості випробуваного і його уявлення про різні об'єкти соціальної реальності.

Процедура дослідження: випробуваному пропонувалося на чистому аркуші паперу виконати завдання: «Опишіть інтер'єр, в якому ви зараз перебуваєте», при цьому не давалося установок на переважний або обмежений опис якихось окремих феноменів. Випробуваному пропонувалося викладати свої думки в порядку їхнього виникнення, нешключись про їхню послідовність, граматику і логіку. Вільна форма опису дозволяла випробуваному передусім вказати особливо важливі для нього особистісні особливості, аспекти поведінки й міжособистісні відносини, висловити своє ставлення до нього. Результатом застосування методу вільного опису є текст, що

відображає психологічні особливості людини, її соціальні уявлення і ставлення до об'єктів соціальної реальності.

Контент-аналіз – це метод вивчення документів і текстів, який характеризується об'єктивністю висновків і строгістю процедури та полягає у квантифікаційній обробці тексту з подальшою інтерпретацією результатів.

Виділяють два основних типи контент-аналізу: кількісний і якісний. Якщо кількісний аналіз націлений на виявлення частоти окремих тем, слів або символів, що містяться у тексті, то якісний аналіз пов'язаний із фіксуванням нетривіальних висловлювань, мовних інтонацій з розумінням цінності змісту повідомлення.

Індивідуально-типологічний опитувальник (ІТО). Методика ІТО являє собою інструмент дослідження індивідуально-типологічних властивостей. Вона дозволяє віднести кожну конкретну людину до певного типу. В основі методики лежить розроблена Л.М. Собчик теорія провідних тенденцій, згідно з якою основу особистісного фактора складає одна або декілька провідних тенденцій, які пронизують різні рівні розвитку особистості – від вроджених властивостей темпераменту, через характер, який формується в процесі взаємодії темпераменту з соціальним середовищем, – до зрілої особистості, в якій об'єднання здійснюється інтегрованим «Я» (самосвідомість, самооцінка, самоконтроль). Провідні тенденції визначають індивідуальний тип переживання, силу і спрямованість мотивації, стиль міжособистісного спілкування і пізнавальних процесів.

Ця методика застосовується для психодіагностичних досліджень особистості дорослих людей з метою профконсультації, виявлення напрямків психологічної допомоги, комплектування груп, самопізнання тощо.

Методика дослідження самооцінки Дембо-Рубінштейна (модифікація А.М. Прихожася). Мета: безпосереднє оцінювання (шкалювання) особистих якостей. Відповідно до методики розраховують середню величину кожного показника рівня домагань і самооцінки.

Перший етап. Якісні показники патріотизму нами визначено у глобальному сенсі. Так, виявлено наступні контенти почуття патріотизму:

- 1) реалістична форма вираження:
 - любов та повага до рідного краю;
 - знання історії, культури й традицій рідного краю;
 - підтримування й поширення культури й традицій рідного краю;
 - готовність за потреби захищати цілісність та незалежність вітчизни;
 - гордість за власну вітчизну й підтримування її іміджу на внутрішньому й зовнішньому просторі життєдіяльності;

- 2) псевдореалістична форма вираження:
- відсутність потреби мати знання про історію, культуру й традиції рідного краю;
 - сприйняття патріотизму як модної сучасної тенденції;
 - вираження патріотизму через зовнішні форми, такі як: вишиванка, шаровари, традиційні пісні, доброзичливість, споживання сала тощо;
 - відсутність готовності та потреби захищати цілісність та незалежність вітчизни;
 - відсутність гордості за власну вітчизну й підтримування її іміджу на внутрішньому й зовнішньому просторі життєдіяльності.

Таблиця 1

Розподіл досліджуваних відповідно до кількісного вираження контентів почуття патріотизму (у %)

№ з/п	Контенти почуття патріотизму	Кількісне вираження
1	Реалістична форма вираження:	усього 78
	любов та повага до рідного краю	16,8
	знання історії, культури й традицій рідного краю	15,6
	підтримування й поширення культури й традицій рідного краю	14,3
	готовність за потреби захищати цілісність та незалежність вітчизни	14,2
	гордість за власну вітчизну й підтримування її іміджу на внутрішньому й зовнішньому просторі життєдіяльності	17,1
2	Псевдореалістична форма вираження:	усього 22
	відсутність потреби мати знання про історію, культуру й традиції рідного краю	5,7
	сприйняття патріотизму як модної сучасної тенденції	7,1
	вираження патріотизму через зовнішні форми, такі як: вишиванка, шаровари, традиційні пісні, доброзичливість, споживання сала тощо	6
	відсутність готовності та потреби захищати цілісність та незалежність вітчизни	1,2
	відсутність гордості за власну вітчизну й підтримування її іміджу на внутрішньому й зовнішньому просторі життєдіяльності	2

Відповідно до розподілу досліджуваних категорій у табл. 1 ми можемо говорити про те, що реалістичні категорії (78%) у групі досліджуваних домінують над псевдореалістичними (22%).

Другий етап. Виявлення ригідності й інших індивідуально-типологічних особливостей особистості засобами використання

Індивідуально-типологічного опитувальника (ІТО) дало можливість укласти табл. 2.

Таблиця 2

Розподіл досліджуваних відповідно до індивідуально-типологічних особливостей (у %)

№ з/п	Індивідуально-типологічні особливості	Кількісне вираження
1	Брехня	1
2	Агравація	1
3	Екстраверсія	12
4	Спонтанність	6
5	Агресивність	6
6	Ригідність	14
7	Інтроверсія	7
8	Сенситивність	18
9	Тривожність	18
10	Лабільність	17

Аналізуючи результати, представлені у табл. 2, ми можемо твердити про те, що у групі досліджуваних домінують дві протилежні за своїм психолого-поведінковим вираженням тенденції – поєднання тривожності та ригідності із лабільністю та сенситивністю.

На основі встановлення рівня самооцінки й рівня домагань досліджуваних нами укладено табл. 3.

Таблиця 3

Розподіл досліджуваних відповідно до рівня домагань та самооцінки (у %)

Параметри	Кількісна характеристика			
	низький	середній	високий	дуже високий
Рівень домагань	20	33	17	30
Рівень самооцінки	19	38	31	12

Аналізуючи результати дослідження табл. 3, ми можемо стверджувати про те, що у групі домінує високий рівень самооцінки та домагань.

Уявлення про власне майбутнє, виявлене у процесі аналізу самоописів, свідчить про те, що для значної кількості досліджуваних ці уявлення є нечіткими (Табл. 4).

Третій етап. Співвіднесемо результати нашого дослідження із гіпотезою статті (Табл. 5).

**Розподіл досліджуваних відповідно
до уявлень про майбутнє (у %)**

	Категорії уявлень про майбутнє		
	чіткий план майбутнього	несистемність уявлень про майбутнє	відсутність планів на майбутнє
Кількісне значення	49	33	18

Таблиця 5

**Співвіднесення результатів дослідження
із його ключовими показниками**

№ з/п	Досліджувані показники	Кількісне вираження
1	Контенти почуття патріотизму	-
	реалістична форма вираження	78
	псевдореалістична форма вираження	22
2	Домінуючі індивідуально-типологічні особливості	-
	поєднання тривожності та ригідності	32
	лабільність та сенситивність	35
3	Рівень домагань	-
	низький	20
	середній	33
	високий	17
	дуже високий	30
4	Рівень самооцінки	-
	низький	19
	середній	38
	високий	31
	дуже високий	12
5	Категорії уявлень про майбутнє	-
	чіткий план майбутнього	49
	несистемність уявлень про майбутнє	33
	відсутність планів на майбутнє	18

Співвіднесені нами показники дають можливість говорити про те, що для досліджуваних, яким властивий псевдо патріотизм, характерна відсутність чітких уявлень про майбутнє, обмовлена індивідуально-типологічними факторами, визначеними вище. При цьому, такий стан речей зумовлює наявність не тільки нечіткої позиції щодо майбутнього юнака, але й виступає психологічною причиною нестійкості особистості в цілому, адже особистість не може існувати поза сучасним суспільством, а патріотизм є важливою складовою формування сучасного світогляду.

Висновки. Відповідно до завдання статті нами зроблено наступні висновки:

1. Патріотизм являє собою суб'єктивну значущість ідентифікації особистістю себе з певною країною, її культурою тощо. Механізм функціонування патріотизму у свідомості особистості включає у себе наступні більш чи менш усвідомлювані людиною кроки: оцінюючи дії сьогодення і визначаючи їх внутрішньо як прийнятні чи неприйнятні для себе, юнак тим самим обирає лінію власного життя й критерії функціонування в цілому

2. Практичне дослідження свідчить про те, що почуття патріотизму в юнаків може мати реалістичну і псевдореалістичну форму вираження. Разом із тим, псевдореалістична форма вираження патріотизму властива ригідним юнакам із заниженим та завищеним рівнем самооцінки й нечітким уявленням про власне майбутнє.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Ворона О.А. Психологические последствия стресса у больных раком молочной и железы : автореф. дисс. ... канд. психол. наук / О.А. Ворона. – М. : ИП РАН, 2005. – 24 с.
2. Гостев А.А. Патриотизм как духовно-нравственное качество личности / А.А. Гостев // Современная личность: психологические исследования / [отв. ред. М.И. Воловикова, Н.Е. Харламенкова]. – М. : ИП РАН, 2012. – 392 с.
3. Гриценко В.В. Этническая идентичность и социально-психологическая адаптация / В.В. Гриценко // Известия Саратовского университета. Новая серия. Серия: Философия. Психология. Педагогика. – 2006. – № 1–2. – Т. 6. – С. 62–70.
4. Дергунова Н.В. Патриотизм в восприятии современной молодежи: на примере Ульяновской области / Н.В. Дергунова // Вестник Волгоградского государственного университета. Серия 4: История. Регионоведение. Международные отношения. – 2013, № 1. – С. 54–61.
5. Ешев М.А. Патриотизм как ценностный ориентир студенческой молодежи (на примере республики Адыгея) : дисс. ... канд. социол. наук / М.А. Ешев. – Майкоп, 2010. – 164 с.
6. Зинурова Р.И. Особенности гражданского самосознания и патриотизма в молодежной среде Республики Татарстан / Зинурова Р.И., Тузиков А.Р., Алексеев С.А., Липатова Т.Н. // Вестник Казанского технологического университета. – 2013. – № 6. – С. 265–268.
7. Петронговський Р.Р. Поняття «патріотизм» у гуманітарних науках / Р.Р. Петронговський // Історія в середніх і вищих навчальних закладах України. – К., 2006. – № 1. – С. 2–7.
8. Вулан О. Хто такі українські патріоти та націоналісти? / О. Вулан // Журнал Житомира. – 2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zhzh.info/publ/4-1-0-2276>
9. Камінський В. Співвідношення патріотизму та націоналізму / В. Камінський // Molodi.in.ua. – 2010. [Електронний ресурс]. –

Режим доступа: <http://molodi.in.ua/spivvidnoshennya-patriotyzmu-ta-natsionalizmu/>

10. Петрова Л.А. Формирование патриотизма / Л.А. Петрова // Психология, социология и педагогика. – 2012. – № 3 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://psychology.snauka.ru/2012/03/349>

REFERENCES

1. Vorona O.A. Psihologicheskie posledstvija stressa u bol'nyh rakom molochno i zhelezy : avtoref. diss. ... kand. psihol. nauk / O.A. Vorona. – M. : IP RAN, 2005. – 24 s.
2. Gostev A.A. Patriotizm kak duhovno-nravstvennoe kachestvo lichnosti / A.A. Gostev // Sovremennaja lichnost': psihologicheskie issledovanija / [otv. red. M.I. Volovikova, N.E. Harlamenkova]. – M. : IP RAN, 2012. – 392 s.
3. Gricenko V.V. Jetnicheskaja identichnost' i social'no-psihologicheskaja adaptacija / V.V. Gricenko // Izvestija Saratovskogo universiteta. Novaja serija. Serija: Filosofija. Psihologija. Pedagogika. – 2006. – № 1–2. – Т. 6. – S. 62–70.
4. Dergunova N.V. Patriotizm v vosprijatii sovremennoj molodezhi: na primere Ul'janovskoj oblasti / N.V. Dergunova // Vestnik Volgogradskogo gosudarstvennogo universiteta. Serija 4: Istorija. Regionovedenie. Mezhdunarodnye otnoshenija. – 2013, № 1. – S. 54–61.
5. Eshev M.A. Patriotizm kak cennostnyj orientir studencheskoj molodezhi (na primere respubliki Adygeja) : diss. ... kand. sociol. nauk / M.A. Eshev. – Majkop, 2010. – 164 s.
6. Zinurova R.I. Osobennosti grazhdanskogo samosoznaniya i patriotizm v molodezhnoj srede Respubliki Tatarstan / Zinurova R.I., Tuzikov A.R., Alekseev S.A., Lipatova T.N. // Vestnik Kazanskogo tehnologicheskogo universiteta. – 2013. – № 6. – S. 265–268.
7. Petrongovs'kij R.R. Ponjattja «patriotizm» u gumanitarnih naukah / R.R. Petrongovs'kij // Istorija v serednih i vishhij navchal'nih zakladah Ukraïni. – K., 2006. – № 1. – S. 2–7.
8. Vulcan O. Hto taki ukraïns'ki patrioti ta nacionalisti? / O. Vulcan // Zhurnal Zhitomira. – 2010 [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu: <http://zhzh.info/publ/4-1-0-2276>
9. Kamins'kij V. Spivvidnoshennja patriotizmu ta nacionalizmu / V. Kamins'kij // Molodi.in.ua. – 2010. [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu: <http://molodi.in.ua/spivvidnoshennya-patriotyzmu-ta-natsionalizmu/>
10. Petrova L.A. Formirovanie patriotizma / L.A. Petrova // Psihologija, sociologija i pedagogika. – 2012. – № 3 [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupa: <http://psychology.snauka.ru/2012/03/349>
- 11.

УДК 159.922

СЛОБОДЯНИК Н. В.

*Института психологии имени Г.С. Костюка НАПН Украины,
г. Киев*

ПАТРИОТИЗМ В СТАНОВЛЕНИИ И РАЗВИТИИ ЛИЧНОСТИ ЮНОШИ: ЭКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ

В статье сделана попытка показать, как чувства патриотизма влияют на становление и развитие личности юношества. Определено, что внутренний механизм функционирования патриотизма можно охарактеризовать как использование совокупности шагов, таких как: оценка действий сегодняшнего дня; определения приятия или неприятия патриотизма для себя; формирования линии собственной жизнедеятельности.

Доказано, что патриотизм у юношей может иметь реалистичную и псевдореалистичную форму выражения. Псевдореалистичная форма выражения патриотизма свойственна ригидным юношам с заниженным и завышенным уровнем самооценки и нечетким представлением о собственном будущем.

Ключевые слова: патриотизм, реалистичная и псевдореалистичная форма выражения патриотизма, самооценка, уровень притязаний.

UDC 159.922

N. V. SLOBODIANIK

G. S. Kostiuk Institut of Psychology NAPS Ukraine, Kyiv

PATRIOTISM IN THE DEVELOPMENT OF PERSONALITY YOUNG MAN: AN EXPERIMENTAL STUDY

We attempts to show how patriotic feelings affect the formation and development of the personality youth. It was determined that the functioning of the internal mechanism of patriotism can be described as the use of combination of steps, such as assessment of the actions of today; determining acceptance or rejection of patriotism for themselves; the formation of its own line of life.

Patriotism is a subjective form of expression meaningful identification of personality itself with a certain country, its culture, and the like. The patriotism of the young men may have realistic and pseudo realistic form of expression. Pseudo realistic form of expression of patriotism inherent in rigid young men with a low and a high level of self-esteem and no clear ideas about their own future.

Key words: seniors, value and needs, terminal values and instrumental values, internal conflicts, vacuum zones, classification, experimental study, hierarchy, value core.

Матеріал надійшов до редакції: 22.05.2015